

“EXPERTISE OF NORMATIVE AND TECHNICAL DOCUMENTS”

LECTURE 2. TYPES OF DOCUMENTS IN TECHNICAL REGULATION SPHERE.

MA’RUZA 2. TEXNIK JIHATDAN TARTIBGA SOLISH SOHASIDAGI HUIJATLARNING TURLARI

Reja:

1. Asosiy tushunchalar
2. Standartlashtirish sohasiagi hujjatlarning turlari
3. Korxonalarda ishlab chiqarishni texnikaviy tayyorlashga oid hujjatlarning turlari

Normativ hujjat - har xil faoliyat turlari yoki ularning natijalari bilan bog'liq qoidalar, normalar, umumiy tamoyillar yoki xususiyatlarni o'z ichiga olgan hujjat.

Standartlar fan va texnika yutuqlarini, yetakchi korxonalar va tashkilotlar tajribasini hisobga olgan holda ishlab chiqiladi. Standartlashtirishning umumiy maqsadi mahsulot, jarayonlar va xizmatlar sifatiga nisbatan iste'molchilar va davlat manfaatlarini himoya qilishdir. Standartlashtirishning maqsad va vazifalari O'zbekiston Respublikasining "Standartlashtirish to'g'risida" gi qonuni bilan belgilanadi.

Miqdori, qamroviga ko'ra standartlar toifa va turlarga bo'linadi.

O'zbekistonda quyidagi standartlar toifalari qo'llaniladi:

- Xalqaro standartlar (ISO, IEC);
- Davlatlararo, mintaqaviy standartlar (ГОСТ);
- Davlat standarti (O'zDSt);
- Tashkilot standarti (Ts)
- Boshqa davlatlarning milliy standarti (ГОСТ-P)

Xalqaro standart – standartlashtirish bilan (standartlashtirish bo'yicha) shug'ullanadigan xalqaro tashkilot tomonidan qabul qilingan va iste'molchilarning keng doirasiga yaroqli bo'lgan standartdir.

Davlatlararo standart “ГОСТ” – bu standartlashtirish, metrologiya va sertifikatlashtirish bo'yicha davlatlararo kengash tomonidan qabul qilingan, bajarilishi shart bo'lgan hujjatdir.

Davlat standarti - standartlashtirish bilan shug'ullanadigan milliy idora tomonidan qabul qilingan va iste'molchilarning keng doirasiga yaroqli bo'lgan standartdir.

Tashkilot standarti (Ts)- Korxonalar (STP) va birlashmalarning (STO) standartlari ishlab chiqarishni tashkil etish va texnologiyasi bo'yicha qoidalarni belgilaydi, asosan ma'lum bir korxonalar yoki birlashma uchun majburiydir.

Standartlashtirish jarayonida standartlashtirish obyektiga tegishli normalar, qoidalar, talablar, xarakteristikalar ishlab chiqiladi, ular normativ hujjat shaklida tuziladi.

Standart - konsensus asosida ishlab chiqilgan, tan olingan organ tomonidan tasdiqlangan, ma'lum bir sohada optimallashtirishning maqbul darajasiga erishishga qaratilgan normativ hujjat. Standart umumiy va takroriy foydalanish uchun har xil faoliyat turlariga yoki ularning natijalariga taalluqli umumiy tamoyillar, qoidalar, xususiyatlarni belgilaydi. Standart ilmiy tadqiqotlarning umumlashtirilgan natijalari, texnika yutuqlari va amaliy tajribaga asoslangan bo'lishi kerak, keyin uni qo'llash jamiyatga optimal foyda keltiradi.

Standart loyihasi - bu standartlar bo'yicha organ tomonidan qabul qilinadigan va potentsial foydalanuvchilarning keng doirasiga, shuningdek uni qo'llashi mumkin bo'lganlarga etkaziladigan vaqtinchalik hujjat. Dastlabki standartdan foydalanish jarayonida olingan ma'lumotlar va ushbu hujjat bo'yicha fikr-mulohazalar standartni qabul qilish maqsadga muvofiqligi to'g'risida qaror qabul qilish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Standartlar xalqaro, mintaqaviy, milliy, ma'muriy-hududiydir. Ular tegishli ravishda xalqaro, mintaqaviy, milliy, hududiy standartlashtirish organlari tomonidan qabul qilinadi. Ushbu standartlarning barcha toifalari iste'molchilarning keng doirasi uchun mo'ljallangan. Mavjud standartlashtirish me'yorlariga muvofiq, standartlar vaqti-vaqti bilan o'zgartirishlar kiritish uchun ko'rib chiqiladi, shunda ularning talablari ilmiy va texnologik taraqqiyot darajasiga mos keladi yoki ISO / IEC terminologiyasiga ko'ra, standartlar "tan olingan texnik qoidalar" bo'lishi kerak.

Normativ hujjat, shu jumladan standart, agar u manfaatdor tomonlar bilan hamkorlikda maslahatlashuv va konsensus yo'li bilan ishlab chiqilgan bo'lsa, tan olingan texnik qoida hisoblanadi. Amaliyotda "standart" atamasi mahsulot, jarayon (xizmat)ning standarti, namunasi yoki tavsifiga nisbatan qo'llanilishi mumkin.

Texnik shart - mahsulot, xizmat yoki jarayon uchun texnik talablarni belgilaydi. Odatda, spetsifikatsiya hujjati zarur bo'lgan holatlarda ushbu normativ hujjat talablariga muvofiqligini tekshirish uchun qo'llaniladigan usullar yoki tartiblarni ko'rsatishi kerak.

Qoidalar to'plami, xuddi oldingi normativ hujjat kabi, mustaqil standart yoki mustaqil hujjat, shuningdek standartning bir qismi bo'lishi mumkin. Odatda, loyihalash jarayonlari, asbob-uskunalar va inshootlarni o'rnatish, ob'ektlarni, inshootlarni, mahsulotlarni saqlash yoki ishlatish uchun qoidalar to'plami ishlab chiqiladi. Hujjatdagi texnik qoidalar maslahat xarakteriga ega.

Yuqoridagi barcha normativ hujjatlar maslahat hisoblanadi. Aksincha, qoidalar majburiydir.

Reglament - bu majburiy huquqiy normalarni o'z ichiga olgan hujjat. Reglament, boshqa me'yoriy hujjatlarda bo'lgani kabi, standartlashtirish organi tomonidan emas, balki vakolatli organ tomonidan qabul qilinadi. Turli xil normativ hujjatlar - texnik reglamentlar - standartlashtirish ob'ektiga texnik talablarni o'z ichiga oladi. Ular bevosita ushbu hujjatning o'zida yoki boshqa normativ hujjatga

(standart, spetsifikatsiya hujjati, qoidalar to'plami) murojaat qilish orqali taqdim etilishi mumkin. Ba'zi hollarda normativ hujjat texnik reglamentga to'liq kiritilgan.

Qo'llanma 2 ISO/IEC standartlashtirishning xalqaro tajribasini umumlashtirib, quyidagi mumkin bo'lgan standartlar turlarini taqdim etadi.

Asos bo'luvchi standart - bu ma'lum bir soha uchun umumiy yoki yo'naltiruvchi qoidalarni o'z ichiga olgan normativ hujjat. U odatda standart sifatida yoki boshqa standartlar ishlab chiqilishi mumkin bo'lgan yo'riqnoma sifatida ishlatiladi.

Terminologik standart, unda atamalar standartlashtirish ob'ekti hisoblanadi. Bunday standart atamaning ta'rifi (talqini), uni qo'llash misollarini va boshqalarni o'z ichiga oladi.

Sinov usullari uchun standart turli xil sinovlar va tegishli faoliyatlar uchun usullar, qoidalar, tartiblarni belgilaydi (masalan, namuna olish yoki namuna olish). Mahsulotning mo'ljallangan maqsadiga muvofiqligini ta'minlaydigan mahsulot talablarini o'z ichiga olgan mahsulot standarti to'liq bo'lishi yoki bo'lmasligi mumkin. To'liq standart nafaqat yuqoridagi talablarni, balki namuna olish, sinovdan o'tkazish, qadoqlash, etiketkalash, saqlash va hokazo qoidalarini ham belgilaydi. To'liq bo'lmagan standart mahsulotlarga qo'yiladigan talablarning bir qismini o'z ichiga oladi (faqat sifat parametrlariga, faqat etkazib berish qoidalariga va hokazo). .).

Jarayon standarti, xizmat ko'rsatish standarti - bu jarayon (masalan, ishlab chiqarish texnologiyasi), xizmat ko'rsatish (masalan, avtoservis, transport, bank va boshqalar) standartlashtirish ob'ekti bo'lgan normativ hujjatlar.

Muvofiqlik standarti mahsulotning bir butun sifatida, shuningdek uning alohida qismlari (qismlari, agregatlari) muvofiqligiga oid talablarni belgilaydi. Bunday standart havoni tozalash tizimi, signalizatsiya tizimi va boshqalar kabi butun tizim uchun ishlab chiqilishi mumkin.

Qoidalar uslubiy yoki tavsiflovchi bo'lishi mumkin.

Uslubiy qoidalar - bu jarayonni, muayyan operatsiyani va hokazolarni amalga oshirish metodologiyasi, usuli bo'lib, ularning yordami bilan normativ hujjat talablariga muvofiqligiga erishish mumkin. Siz bunday qoidani o'z ichiga olgan normativ hujjatni "uslubiy standart" deb atashingiz mumkin.

Ta'riflovchi qoida odatda dizaynning tavsifini, dizayn detallarini, boshlang'ich materiallarning tarkibini, mahsulot (dizayn) qismlari va qismlarining o'lchamlarini o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, me'yoriy hujjatda standartlashtirish ob'ektining undan foydalanish (qo'llash, ishlatish) paytida "xulq-atvori" ni tavsiflovchi operatsion qoida ham bo'lishi mumkin.

Ochiq qiymatlarga ega standart Ba'zi hollarda u yoki bu norma (yoki muayyan talabning miqdoriy qiymati) ishlab chiqaruvchilar (etkazib beruvchilar), boshqalarida esa iste'molchilar tomonidan belgilanadi. Shuning uchun standart shartnoma munosabatlarida ko'rsatilgan xususiyatlar ro'yxatini o'z ichiga olishi mumkin.

Standartlarga qo'shimcha ravishda, normativ hujjatlar ham ИП - standartlashtirish qoidalari, P - standartlashtirish bo'yicha tavsiyalar va TU - texnik shartlar. O'zbekiston qonunchiligiga muvofiq majburiy sertifikatlanishi kerak

bo'lgan mahsulotlar uchun normativ hujjatlarga alohida talab qo'yiladi. Ular sertifikatlashtirish orqali tasdiqlangan mahsulotga (xizmatga) qo'yiladigan talablarni, shuningdek muvofiqlikni aniqlash uchun qo'llanilishi kerak bo'lgan nazorat (sinovlar) usullarini, bunday mahsulotlarni markalash qoidalarini va ularga qo'shiladigan hujjatlar turlarini ko'rsatishi kerak.

O'zbekistonda qo'llaniladigan hujjatlarning turlarini ko'rib chiqamiz:

Davlat standartlari standartlashtirish ob'ektiga qo'yiladigan majburiy talablarni ham, tavsialarni ham o'z ichiga oladi. Majburiy bo'lganlarga quyidagilar kiradi: mahsulot, xizmat, jarayonning inson salomatligi, atrof-muhit, mulk uchun xavfsizligi, shuningdek sanoat xavfsizligi va sanitariya me'yorlari; mahsulotlarning texnik va axborot mosligi va o'zaro almashinishi; nazorat qilish usullarining birligi va markalashning birligi. Xavfsizlik talablari alohida ahamiyatga ega, chunki mahsulot xavfsizligi muvofiqlikni sertifikatlashning asosiy jihati hisoblanadi. Majburiy talablarga davlat organlari va mulkchilik shaklidan qat'i nazar, barcha xo'jalik yurituvchi subyektlar rioya etishlari shart.

Standartlardagi xavfsizlik talablari quyidagilardan iborat: elektr xavfsizligi, yong'in xavfsizligi, portlash xavfsizligi, radiatsiya xavfsizligi, kimyoviy moddalar va ifloslantiruvchi moddalarning ruxsat etilgan maksimal konsentratsiyasi; mashina va uskunalarga texnik xizmat ko'rsatishda xavfsizlik; himoya vositalariga qo'yiladigan talablar va xavfsizlikni ta'minlash choralari (qo'riqchilar, mashinalar uchun cheklovchilar, blokirovkalash moslamalari, signalizatsiya va boshqalar).

Mahsulotlarning ayrim turlari uchun standartlarda xavf klassi kabi xususiyatlar berilishi mumkin; uskunaning ishlashi natijasida yuzaga keladigan xavfli va zararli ishlab chiqarish omillarining ruxsat etilgan darajalari; moddaning odamga ta'siri va boshqalar.

Standartlar ma'lum bir mahsulot yoki bir hil mahsulotlar guruhining ruxsat etilgan xavfliligining barcha turlari va normalarini ko'rsatadi. Ular standartlashtirish obyektining butun foydalanish davrida (xizmat muddati) xavfsizligini kutish bilan ishlab chiqilgan.

Buyurtmachi va pudratchi shartnomaga shartnoma predmetining davlat standartlarining majburiy talablariga muvofiqligi to'g'risidagi shartlarni kiritishlari shart.

Davlat standartlarining boshqa talablari shartnoma holatlarida yoki mahsulot ishlab chiqaruvchisi (yetkazib beruvchisi), shuningdek xizmat ko'rsatuvchi provayderning texnik hujjatlarida tegishli ko'rsatma mavjud bo'lganda majburiy deb tan olinishi mumkin. Ushbu talablar mahsulotning asosiy iste'molchi (operativ) xususiyatlarini va ularni nazorat qilish usullarini o'z ichiga oladi; mahsulotni qadoqlash, tashish, saqlash va utilizatsiya qilish talablari; ishlab chiqarishni rivojlantirish va ishlatish bo'yicha qoidalar va qoidalar; texnik hujjatlarni tuzish qoidalari, metrologik qoidalar va normalar va boshqalar.

Majburiy talablarga muvofiqligi majburiy sertifikatlashtirish qoidalari va tartiblariga muvofiq sinovlar bilan tasdiqlanadi. Mahsulotning (xizmatning) boshqa

talablarga muvofiqligi ixtiyoriy sertifikatlashtirish to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq tasdiqlanishi mumkin.

Ba'zi hollarda, agar mahalliy mahsulotlarning yuqori raqobatbardoshligini ta'minlash maqsadga muvofiq va zarur bo'lsa, standartlarda an'anaviy texnologiyalarning imkoniyatlaridan ustun bo'lgan istiqbolli (dastlabki) talablar belgilanishi mumkin. Bu, bir tomondan, yuqorida ko'rsatilgan dastlabki standartlar to'g'risidagi qoidaga zid bo'lmasa, ikkinchi tomondan, mamlakatimiz korxonalarida yangi, ilg'or texnologik jarayonlarni joriy etish uchun rag'bat bo'lib xizmat qiladi.

Standartlashtirish qoidalari (IIP) va standartlashtirish bo'yicha tavsiyalar (P) o'z tabiatiga ko'ra uslubiy mazmunning me'yoriy hujjatlariga mos keladi. Ular normativ hujjatlarni uyg'unlashtirish, ishlab chiqarish, jamiyat va boshqa tashkilotlarning qabul qilingan standartlari to'g'risidagi ma'lumotlarni O'zbekiston Respublikasi Davlat standartiga taqdim etishi, korxonada standartlashtirish xizmatini yaratish, normativ-huquqiy hujjatlar talablariga rioya etilishi ustidan davlat nazoratini o'tkazish qoidalariga tegishli bo'lishi mumkin. davlat standartlarining majburiy talablari va boshqa ko'plab tashkiliy masalalar. II va P, qoida tariqasida, O'zbekiston Respublikasi Standartlashtirish tizimiga yoki standartlashtirish bo'yicha boshqa davlat boshqaruv organlariga bo'ysunadigan tashkilotlar va bo'linmalar tomonidan ishlab chiqiladi. Ushbu hujjatlar loyihasi manfaatdor tomonlar bilan muhokama qilinadi, ushbu qo'mitalar tomonidan tasdiqlanadi va e'lon qilinadi.

Texnik shartlar (TSh) korxonalar va boshqa xo'jalik yurituvchi sub'ektlar tomonidan standart yaratish amaliy bo'lmagan hollarda ishlab chiqiladi. TSh ob'ekti kichik partiyalarda ishlab chiqarilgan bir martalik mahsulotlar, shuningdek, badiiy hunarmandchilik va boshqalar bo'lishi mumkin. TSh ni qabul qilish tartibi boshqa me'yoriy hujjatlar uchun yuqorida tavsiflanganidan farq qiladi. Texnik shartlarni tasdiqlash tartibining o'ziga xos xususiyati shundaki, ularning talablariga muvofiq ishlab chiqarilgan yangi mahsulotlarni qabul qilish paytida ular qabul komissiyasi bilan yakuniy kelishib olinadi. Qabul qilish paytida texnik shartlarni qabul komissiyasiga topshirish uchun, ularning vakillari mahsulotlarni qabul qilishda ishtirok etadigan tashkilotlarga texnik shartlar va qo'shimcha hujjatlar loyihasini oldindan tarqatish kerak. Agar eksperimental partiya (yoki prototip) uchun qabul qilish sertifikatini imzolangan bo'lsa, texnik shartlar yakuniy kelishilgan hisoblanadi. Bu mahsulotlarning sanoat partiyasini ishlab chiqarish texnika masalasini ham hal qiladi. Korxonada mahsulotni qabul komissiyasiz ishlab chiqarishga qaror qilgan hollarda, texnik xususiyatlar mijoz bilan kelishilgan bo'lishi kerak. Majburiy bo'lgan texnik shartlarning talablari va normalari ikkala holatda ham kelishib olinmaydi. Bunday holda, texnik shartlar tegishli davlat standartiga havola beradi. TSh ni tasdiqlash qoidalari, agar ushbu hujjat o'z tashabbusi bilan yaratilgan bo'lsa, mijoz bilan tasdiqlash masalasini o'zi hal qilish uchun ishlab chiqaruvchiga qoldiradi. Texnik shartlar ularni ishlab chiquvchi (tashkilot rahbari yoki o'rinbosari) tomonidan amal qilish muddatini ko'rsatmasdan qabul qilinadi, mahsulotning mijoz (iste'molchisi) bundan manfaatdor bo'lgan ba'zi hollar bundan mustasno.

Standartlarning turlari. Sanab o'tilgan me'yoriy hujjatlar, yuqorida ko'rsatilganidek, biznesni boshqarishning turli darajalarida qabul qilinadi (tasdiqlanadi).

Jahon amaliyotida bo'lgani kabi, O'zbekistonda standartlashtirish ob'ektining o'ziga xos xususiyatlarida farq qiluvchi bir necha turdagi standartlar mavjud:

- asos bo'luvchi standartlar;
- mahsulotlar (xizmatlar) uchun standartlar;
- ish (jarayonlar) uchun standartlar;
- nazorat usullari uchun standartlar (sinovlar, o'zgartirishlar, tahlillar).

Asosiy standartlar fan, texnologiya va ishlab chiqarishning turli sohalarida o'zaro tushunish, texnik birlik va faoliyatning o'zaro bog'liqligini ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan. Ushbu turdagi normativ hujjatlar ushbu sohalar uchun umumiy hisoblangan va fan uchun ham, ishlab chiqarish uchun ham umumiy * maqsadlarni amalga oshirishga yordam berishi kerak bo'lgan tashkiliy tamoyillar va qoidalarni, talablarni, qoidalar va normalarni belgilaydi. Umuman olganda, ular mahsulot (xizmat)ni ishlab chiqish, yaratish va ulardan foydalanishda atrof-muhitni muhofaza qilish, mahsulot yoki jarayonning inson hayoti, sog'lig'i va mulki uchun xavfsizligi bo'yicha talablar qondiriladigan tarzda o'zaro munosabatlarini ta'minlaydi; mahsulotlar uchun davlat standartlarida nazarda tutilgan resurslarni tejash va boshqa umumiy texnik standartlar. Asos bo'luvchi standartlarga misol qilib: O'zDST 1.1, O'zDSt 1.6:2003 va h/k larni keltirishimiz mumkin. Ushbu misol, shuningdek, boshqa me'yoriy hujjat o'zaro bog'liq standartlarni birlashtirgan standartlar to'plami bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi, agar ular umumiy maqsadli yo'naltirilgan bo'lsa, o'zaro bog'liq standartlashtirish ob'ektlari uchun kelishilgan talablarni belgilaydi. Shunday qilib, asosiy standartlar to'plami, asosan, uslubiy xarakterdagi o'zaro bog'liq bo'lgan me'yoriy hujjatlarning birlashmasi bo'lib, boshqaruvning turli darajalarida qo'llaniladigan standartlar bir-biriga va qonunlarga zid kelmasligini ta'minlashga, umumiy maqsadga erishishni ta'minlashga qaratilgan qoidalarni o'z ichiga oladi. maqsad va mahsulotlar, jarayonlar, xizmatlar uchun majburiy talablarni bajarishdan iborat.

Mahsulotlar (xizmatlar) uchun standartlar ma'lum bir mahsulot (xizmat) turiga yoki bir hil mahsulotlar (xizmatlar) guruhlarini uchun talablarni belgilaydi. Mahalliy amaliyotda ushbu turdagi me'yoriy hujjatlarning ikki turi mavjud: bir hil mahsulotlar va xizmatlar guruhlarini uchun umumiy talablarni o'z ichiga olgan umumiy spetsifikatsiyalar standartlari;

Muayyan mahsulot (xizmat) uchun talablarni o'z ichiga olgan texnik xususiyatlar standartlar.

Shuningdek, bir hil mahsulotlar (xizmatlar) guruhlarini uchun individual talablar standartlarini ishlab chiqishga ruxsat beriladi. Masalan, tasniflash, sinov usullari, saqlash va / yoki tashish qoidalari va boshqalar. Ko'pincha standartlashtirishning alohida ob'ekti xavfsizlik va atrof-muhitni muhofaza qilish parametrlari va normalari hisoblanadi.

Umumiy texnik shartlar standarti odatda quyidagi bo'limlarni o'z ichiga oladi: tasnifi, asosiy parametrlari (o'lchamlari), sifat parametrlariga umumiy talablar, qadoqlash, etiketkalash, xavfsizlik talablari; atrof-muhitni muhofaza qilish

talablari; mahsulotni qabul qilish qoidalari; nazorat qilish, tashish va saqlash usullari; foydalanish, ta'mirlash va yo'q qilish qoidalari.

Muayyan bo'limlarning standart mazmunida mavjudligi standartlashtirish ob'ektining xususiyatlariga va unga qo'yiladigan talablarning xususiyatiga bog'liq. Spetsifikatsiya standarti ishlab chiqarish, iste'mol qilish, etkazib berish, ishlatish, ta'mirlash, yo'q qilish bo'yicha aniq mahsulotlarga (shu jumladan, ushbu mahsulotlarning turli markalari yoki modellari) keng qamrovli talablarni belgilaydi. Ushbu talablarning mazmuni umumiy spetsifikatsiya standartiga zid bo'lmasligi kerak. Ammo spetsifikatsiya standarti standartlashtirish ob'ektiga tegishli aniq qo'shimcha talablarni o'z ichiga oladi (agar u belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tgan bo'lsa, tovar belgisini ko'rsatish; agar mahsulot sertifikatlangan bo'lsa, muvofiqlik belgilari; xavfsizlik va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha maxsus talablar).

Xizmatlar spetsifikatsiyasi standartlari taqdim etilayotgan xizmatlar qatoriga qo'yiladigan talablarni o'z ichiga olishi mumkin (ishning aniqligi va o'z vaqtida bajarilishi, estetika, qulaylik va xizmat ko'rsatishning murakkabligi).

Ish (jarayonlar) uchun standartlar mahsulotning hayot aylanishining turli bosqichlarida amalga oshiriladigan muayyan ish turlariga qo'yiladigan talablarni belgilaydi: ishlab chiqish, ishlab chiqarish, foydalanish (iste'mol qilish), saqlash, tashish, ta'mirlash, utilizatsiya qilish. Xususan, bunday standartlar kompyuter yordamida mahsulotni loyihalash usullariga, modulli dizaynga, mahsulotni ishlab chiqarish jarayonining oqim diagrammalariga, jarayon rejimlari yoki standartlariga qo'yiladigan talablarni o'z ichiga olishi mumkin.

Texnologik jarayonlarni amalga oshirishda odamlarning hayoti va sog'lig'i uchun xavfsizlik talablari alohida o'rin egallaydi, ular muayyan asbob-uskunalar, asboblardan, moslamalar va yordamchi materiallardan foydalanish bilan bog'liq holda belgilanishi mumkin.

Texnologik operatsiyalarni amalga oshirishda standartlashtirish texnologiyaning tabiiy muhitga ta'sirining har xil turlari uchun ruxsat etilgan maksimal me'yorlarga bo'ysunadi. Bu ta'sirlar tabiatda kimyoviy (zararli kimyoviy moddalar emissiyasi), fizik (radiatsion nurlanish), biologik (mikroorganizmlar tomonidan infektsiya) va mexanik (me'moriy yodgorliklarni yo'q qilish) bo'lishi mumkin, ekologik jihatdan xavfli.

Ekologik talablar atrof-muhitga potentsial zarar etkazishi mumkin bo'lgan ayrim materiallar va xom ashyolardan foydalanish shartlariga taalluqli bo'lishi mumkin; tozalash uskunasi ishlab chiqarish ko'rsatkichlari; favqulodda chiqarish qoidalari, ularning oqibatlarini bartaraf etish, ifloslantiruvchi moddalarni oqava suvlar bilan maksimal ruxsat etilgan oqizish.

Nazorat usullari uchun standart (sinovlar, o'lchovlar, tahlillar) standartda mavjud bo'lgan mahsulot sifatiga qo'yiladigan majburiy talablarni eng ob'ektiv baholashni ta'minlaydigan nazorat usullaridan foydalanishni tavsiya qiladi. Nazorat usulining ob'ektivligining asosiy mezonlari (sinovlar, o'lchovlar, tahlillar) natijalarning takrorlanishi va solishtirilishidir.

Nazorat, sinov, o'lchash va tahlil qilishning standartlashtirilgan usullaridan foydalanish zarur, chunki ular xalqaro tajriba va ilg'or yutuqlarga asoslangan.

Usullarning har biri, birinchi navbatda, muayyan nazorat ob'ekti bilan bog'liq bo'lgan o'ziga xos xususiyatlarga ega, ammo shu bilan birga, standartlashtirishga to'g'ri keladigan umumiy qoidalarni ajratib ko'rsatish mumkin: boshqarish vositalari va yordamchi qurilmalar; nazoratni tayyorlash va o'tkazish tartibi; natijalarni qayta ishlash va hisobot berish qoidalari; usulning ruxsat etilgan xatosi.

Standart odatda mahsulot sifatining bir ko'rsatkichiga nisbatan bir nechta nazorat usullarini tavsiya qiladi. Bu, agar kerak bo'lsa, usullardan biri arbitraj sifatida tanlanishi uchun zarurdir. To'g'ri, usullar har doim ham to'liq almashtirilmasligini yodda tutish kerak. Bunday holatlar uchun standart ma'lum bir usulni tanlash shartlari bo'yicha aniq tavsiyalar yoki ularning o'ziga xos xususiyatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etadi.

Natijalar ishonchli va taqqoslanadigan bo'lishi uchun mahsulot partiyasidan namuna olish usuli va joyi, uning miqdoriy xususiyatlari, sinov ob'ektlarining sxemalari, operatsiyalar va qayta ishlash ketma-ketligini belgilaydigan qoidalar bo'yicha standartlarning tavsiyalaridan foydalanish kerak. olingan natijalardan.

Standartlashtirish ob'ektining o'ziga xos xususiyatlariga ko'ra standartlar turlarga bo'linadi: fundamental, mahsulot standartlari, jarayon standartlari, nazorat qilish usullari uchun standartlar.

Xalqaro aloqalarning muttasil kengayishi standartlashtirishning yagona davlat doirasida yakkalanib qolishiga imkon bermaydi. Turli mamlakatlar o'rtasidagi savdo-iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy hamkorlikni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun xalqaro standartlashtirish katta ahamiyatga ega. Xalqaro standartlarni ishlab chiqish Xalqaro standartlashtirish tashkiloti (ISO) tomonidan amalga oshiriladi; Xalqaro elektrotexnika komissiyasi (IEC); Evropa sifat tashkiloti (EOK) va boshqalar.

Texnik hujjatlarning turlari

Axborotni aniqlash va saqlashning tavsiflovchi usulining o'zgarishi texnik hujjatlardir. Har qanday tuzilmani qurish yoki ob'ekt yasashdan oldin, odam ularni "boshida" quradi va keyin bu ma'lumotni biron bir materialga o'rnatadi. Texnik hujjatlar - bu moddiy tashuvchida texnik fikrni mahkamlash usuli.

Texnik hujjatlar loyihalash, qurish, texnologik jarayonlarni ishlab chiqish, ilmiy-tadqiqot faoliyati, sanoat ishlab chiqarishini tashkil etish, shuningdek, geologiya-qidiruv, geodeziya, kartografiya ishlarini o'z ichiga olgan turli xil ilmiy-texnik faoliyat turlarini hujjatlashtirish jarayonida paydo bo'ladi. Shunday qilib, texnik hujjatlar texnik fikrni aks ettiruvchi grafik va matnli hujjatlarning umumiy nomidir.

Texnik hujjatlar qadimgi davrlarda deyarli yozuv paydo bo'lishi bilan bir vaqtda paydo bo'lgan. Olimlarning fikriga ko'ra, ko'plab qoyatosh rasmlari allaqachon sanoat mavzularini o'z ichiga olgan. Chizmalarga ko'ra, qadimgi Misr va Bobilda ibodatxonalar va saroylar qurilgan. Tosh, loy, papirusning texnik tavsiflari ham paydo bo'ldi, ular keyinchalik iqtisodiy hisob-kitoblar va hisob-kitoblar bilan to'ldirila boshlandi. Mahsulotlar ishlab chiqarish va binolarni qurish uchun namunalar va modellar ishlab chiqarila boshlandi. Maxsus texnik maqsadlar uchun chizmalar paydo bo'ladi - chizmalar, geografik xaritalar.

Texnik hujjatlardagi sifat o'zgarishlar agrar jamiyatdan sanoat jamiyatiga o'tish davrida sodir bo'ldi. Ushbu davrda chizma eng muhim texnik hujjatga aylanadi, ya'ni. ob'ektning ma'lum qoidalarga muvofiq tekislikdagi belgilari, chiziqlari yordamida qilingan tasviri. 18-asrning oxirida tasodifiy emas. frantsuz muhandisi G. Monj tomonidan ishlab chiqilgan va hozirgi kungacha qo'llanilgan proyeksiya chizmasi paydo bo'ldi. Kelajakda texnik hujjatlar ko'lamining kengayishi yangi yo'nalishlarning paydo bo'lishi yoki uning eski yo'nalishlarining takomillashtirilishi bilan bog'liq: texnologik hujjatlar, ilmiy tadqiqotlar hujjatlari, standartlashtirish va boshqalar.

Texnik hujjatlarda birinchi navbatda vizual vositalar qo'llaniladi (chizmalar, diagrammalar, diagrammalar, chizmalar, grafiklar), chunki ob'ekt, ob'ekt, hodisa to'g'risida aniq ma'lumotni yozish ko'pincha qiyin yoki imkonsizdir. Rasmiylashtirilgan grafik til - bu ma'lumotni uzatish uchun maxsus belgilar tizimi. Grafik tasvir "shartli ma'noga ega bo'lgan maqsadli tuzilgan vizual elementlar to'plamidir. Grafik tasvir besh elementni o'z ichiga oladi: nuqtalar, chiziqlar, shakllar, ranglar, teksturalar (lyuklash)⁵³". Shu bilan birga, texnik hujjatlarda og'zaki shakl va matnlar ham keng qo'llaniladi.

Odatda texnik hujjatlarning barcha turlari 4 guruhga bo'linadi:

- ishlab chiqarish vositalari to'g'risidagi ma'lumotlarni tasdiqlovchi hujjatlar (loyiha hujjatlari);
- mehnat jarayonini qayd etish natijalari (texnologik hujjatlar);
- inson faoliyati ob'ekti sifatida tabiat haqidagi qayd qilingan ma'lumotlar (geologik qidiruv, geodeziya, kartografiya, meteorologiya va boshqalar bo'yicha hujjatlar);
- texnik vositalardan foydalangan holda xizmat ko'rsatish va iste'mol qilish sohasiga oid hujjatlar.

Texnik hujjatlarning barcha guruhlarida chizmalar katta ulushni egallaydi, chunki chizmalarining ko'p turlari mavjud:

- tasvirlangan ob'ektning tabiati (sanoat ishlab chiqarishi chizmalari, kapital qurilish loyihalari);
- tasvirning batafsillik darajasi (umumiy rejalar, o'lchovli chizmalar, haqiqiy chizmalar);
- tasvirning to'liqligi (umumiy ko'rinish chizmalari, yig'ish birliklarining chizmalari, qismlarning chizmalari) va boshqalar.

Texnik hujjatlarga ob'ektni relyefda ko'rsatishga imkon beradigan chizmalar kiradi, ayniqsa mahsulot nafaqat texnik tomondan, balki badiiy tomondan ham baholangan hollarda (devor qog'ozi, mato, qadoqlash qutilari, shuningdek uyning rasmlari). arxitektura va boshqalar).

Texnik tavsiflar mahsulotning xususiyatlari, uning asosiy xususiyatlari, maqsadi, qurilmasi, alohida qismlarning ishlashi haqida ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Matnli texnik hujjatlar qatoriga tushuntirish xati ham kiritilgan. U qurilma va mahsulotning ishlash printsipi haqida ma'lumot beradi, texnik va texnik va iqtisodiy echimlar uchun mantiqiy asosni beradi. Texnik tavsiflar va tushuntirish yozuvlari mahsulot pasportlari, hisob-kitoblar, ko'rsatmalar, diagrammalar, grafikalar va boshqalar bilan chambarchas bog'langan.

Grafik va matnli texnik hujjatlarning katta guruhi mehnat jarayonining texnik hujjatlarining natijasi bo'lgan texnologik hujjatlardir. Ularda ob'ektlarning o'zlari, mahsulotlar va boshqalar haqida emas, balki ularni ishlab chiqarish, yig'ish, qurish, foydalanish, ta'mirlash va ishlab chiqarish jarayonini tashkil etish usullari haqida ma'lumotlar mavjud.

Asosiy texnologik hujjat mahsulot ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan barcha ishlab chiqarish operatsiyalari to'g'risida batafsil ma'lumotni o'z ichiga olgan texnologik xaritada. Texnologik xaritalarning bir necha turlari mavjud:

- operativ (bitta ishlab chiqarish operatsiyasini tuzatish);
- umumiy, yoki marshrut (mahsulot yoki qismni tayyorlash bo'yicha barcha operatsiyalar ketma-ketligini ko'rsatish);
- siklik (bitta xodim yoki bitta sexda bajariladigan operatsiyalar guruhi haqidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi);
- tipik texnologik jarayonlar xaritalari (texnologik asbob-uskunalar vositalari va qismlar va yig'ish birliklari guruhini ishlab chiqarish uchun materiallar standartlari to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi).

Texnologik xaritalar quyidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi: "operatsiyalarning nomi, mahsulotni o'rnatish va qayta ishlash sxemasi, ishlatiladigan mashinalar, asboblardan va moslamalar, ish tartibi (tezlik, issiqlik sharoitlari va boshqalar), ishlov berish vaqti. (mashina va yordamchi), ishchining mutaxassisligi va toifasi, har bir operatsiyaning narxi. Uzluksiz ishlab chiqarish tsikliga ega bo'lgan korxonalarda (kimyo, neftni qayta ishlash, sellyuloza-qog'oz va boshqalar) asosiy fizik-kimyoviy jarayonlar, ularni yakuniy mahsulot olish uchun ta'minlash to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan zavod qoidalari eng muhim texnologik hujjatdir.

Texnologik hujjatlar, shuningdek, ustaxonalar va brigadalar uchun ish jadvallarini o'z ichiga oladi; qismlarga ishlov berish, tuzilmalarni yig'ish, ob'ektlarni qurish va boshqalar ishlab chiqarish vazifalarini bajarish uchun texnik shartlar; avtomatlashtirilgan texnologik jarayonlar uchun amaliy dasturlar.

Insonning tabiatni o'rganishi hujjatlarning katta guruhining paydo bo'lishiga olib keldi, ular orasida:

- kartografik,
- muhandislik-geologik,
- topografik va geodezik;
- tuproq,
- gidrologik hujjatlar.

O'z navbatida, ushbu guruhga mansub hujjatlarning ko'p turlari navlarga ega. Jumladan, xaritalar (xarita — Yer yuzasi, samoviy jism yoki yulduzli osmon chizmasi) umumiy geografik va maxsus (fizik-geografik, ijtimoiy-iqtisodiy, tarixiy va boshqalar) bo'lishi mumkin. Ular hududning qamrovi, miqyosi, ranglari va boshqalar bilan farqlanadi.

- Ilmiy tadqiqotlar olib borish va ilmiy-texnikaviy ishlanmalarni amalga oshirish jarayonida keng qamrovli tadqiqot hujjatlari yaratiladi. Uning asosiy turlari:
- • tadqiqot, ishlanmalar, ishlanmalar va tajriba-konstruktorlik ishlari bo'yicha hisobotlar;

- • ma'ruzalar, ilmiy ekspeditsiyalar, mutaxassislarning ilmiy-texnik xizmat safarlari to'g'risidagi hisobotlar;
- tadqiqot dasturlari;
- texnik-iqtisodiy asoslar, sharhlar, hisobotlar, eslatmalar va boshqalar;
- xulosalar, sharhlar, sharhlar, izohlar;
- monografiyalar, dissertatsiyalar, boshqa ilmiy nashrlar va ular bo'yicha taqrizlar;
- Ilmiy tadqiqot jarayonida yaratilgan birlamchi hujjatlar (tahlil natijalari, tajriba jurnallari va h.k.58).

Yuridik ahamiyatga ega bo'lgan texnik hujjatlarning maxsus guruhi standartlardir.

Alohida guruhga texnik vositalardan foydalanishni rag'batlantiruvchi va shu bilan iste'mol sohasini qamrab oluvchi hujjatlar kiradi. Bularga quyidagilar kiradi: texnik mahsulotlarning pasportlari, sanoat firmalarining kataloglari, reklama chizmalari va chizmalari va boshqalar.

Yaqin vaqtgacha texnik hujjatlar asosan an'anaviy (analog) shaklda - yuqorida ko'rib chiqilgan chizmalar, xaritalar va boshqalar shaklida amalga oshirildi. Hozirgi vaqtda ilmiy-texnik axborotni taqdim etishning raqamli vositalari va usullari keng tarqalmoqda. Xususan, kartografik axborotni samarali boshqarish, reliefni vizual tarzda aks ettirish, zarur hisob-kitoblarni amalga oshirish imkonini beruvchi elektron xarita va atlaslar yaratilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Standartlashtirish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. 1993 yil 28 dekabr
2. Ю.А.Орлов, Д.Ю.Орлов, Е.В.Арефьев, М.П.Ромодановская «Метрологическая экспертиза и нормоконтроль технической документации». Учебное пособие. Владимир 2019
3. A.X.Yuldashev, M.U.To'rayev, N.X.Halilov, D.A.Djumabayev, S.Q.Ermatov "Standartlashtirish asoslari". O'quv qo'llanma. "Barkamol fayz media" Toshkent 2017
4. ISO/IEC Guide 2:2004. Standardization and related activities – General Vocabulary.
5. ГОСТ 2.102-2013. Единая система конструкторских документации. Виды и комплектность конструкторских документов. Межгосударственный стандарт. Москва. Стандартинформ. 2007

